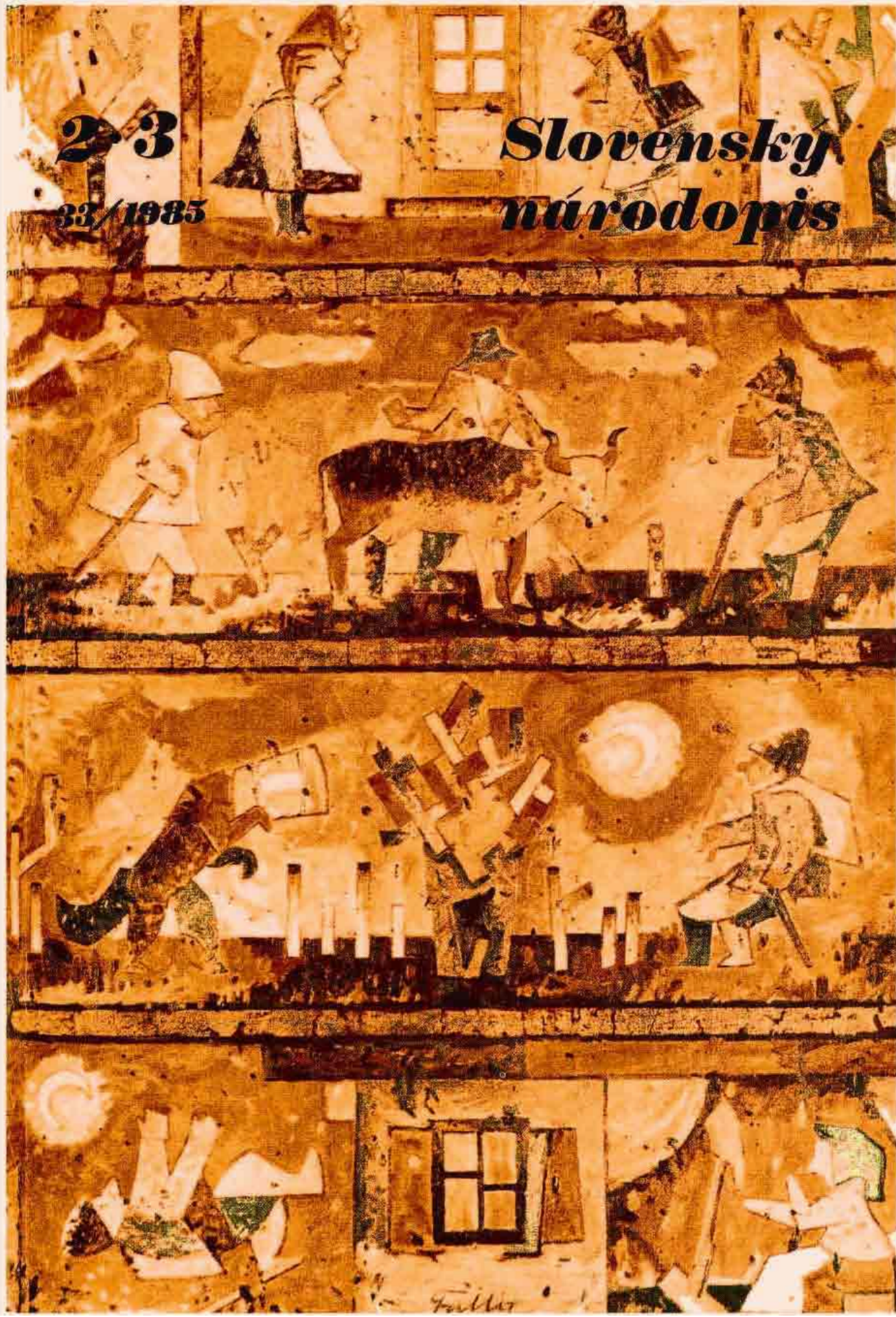

23

33/1985

*Slovenský
národopis*

Na obálke: strana 1: Ludovít Fulla, Rysavá jalovica. Olej 1947—1954.

strana 4: Ludovít Fulla, Slovenská nevesta. Olej 1949.

Foto E. Mišurová. Slovenská národná galéria

Ilustrácie E. Fullu na stranách 303, 336, 349, 452, 482, 494, 509, 589, 592, 598, 630 a 648 reprodukovala E. Mišurová.

HLAVNÁ REDAKTORKA

Božena Filová

VÝKONNÁ REDAKTORKA

Zora Vanovičová

REDAKČNÁ RADA

Ján Botík, Soňa Burlasová, Václav Frolec, Viera Gašparíková, Emília Horváthová, Soňa Kovačevičová, Igor Krištek, Milan Leščák, Ján Michálek, Ján Mjartan, Štefan Mruškovič, Viera Nosáľová, Antonín Robek, Viera Urbancová

V prezentovanom čísle Slovenského národopisu sú online sprístupnené iba publikácie pracovníkov Ústavu etnológie SAV (v obsahu farebne odlišené).

Ostatné práce, na ktoré ÚEt SAV nemá licenčné zmluvy, sú vynechané.

Slovenský národopis je evidovaný v nasledujúcich databázach

www.ebsco.com

www.cejsh.icm.edu.pl

www.cceol.de

www.mla.org

www.ulrichsweb.com

www.willingspress.com

Impaktovaná databáza European Science Foundation (ESF)
European Reference Index for the Humanities (ERIH): www.esf.org

OBSAH

VČLEŇOVANIE POKROKOVÝCH TRADÍCIÍ
LUDOVEJ KULTÚRY DO SYTÉMU SOCIA-
LISTICKEJ KULTÚRY A SPÔSOBU ŽIVOTA
PRACUJÚCICH

ŠTÚDIE

- Úvod (Milan Leščák) 304
- Milan Leščák: Včleňovanie ľudových tradícií ako fenomén utvárania súčasného spôsobu života (Poznámky k prvej etape riešenia úlohy ŠPZV) . . . 306
- Peter Slavkovský: Socialistická kolektivizácia poľnohospodárstva a jej odraz v spôsobe života slovenskej dediny 323
- Adam Pranda: Tradičné a súčasné aspekty hodnotenia vzťahu človeka k práci na slovenskej dedine 337
- Ema Drábiková: Záhumienkové hospodárenie a jeho miesto v rodinom a lokálnom spoločenstve 350
- Juraj Podoba: Pretrvávanie tradičných prvkov v súčasnom spôsobe bývania v obci Veľké Zalužice 365
- Olga Danglová: Tradičné prvky v súčasnej kultúre bývania 386
- Viera Valentová: Súčasná hodnotové orientácie vidieckeho obyvateľstva vo vzťahu k tvorbe interiéru . . 414
- Viera Nosáľová: Tradície a premeny ľudového odevu v súčasnosti 427
- Hana Hlôšková: Veno a výbava na Slovenskom vidieku (Premeny a súčasný stav) 453
- Daniel Luther: Tradičné obyčaje vo výročných sviatkoch súčasnej slovenskej dediny 465
- Ester Plicková: Ľudová kultúra ako inšpiratívny zdroj slovenského výtvarného umenia 483
- Jarmila Paličková-Pátková: Pôsobenie tradícií v súčasnej výrobnej a záujmovej činnosti na Slovensku . . 495
- Svetozár Švehlák: Kultúrna a umelecká aktivita v lokálnych spoločenstvách na Slovensku (Vývin, spoločenské poslanie a budúcnosť dedinských folklórnych skupín) 510
- Lubomír Falfan: Sociálne determinanty vstupu a pôsobenia vo folklórnom súbore 529
- Zuzana Štefániková: Scénická úprava ľudového odevu v amatérskych folklórnych súboroch 538
- Kolektív pracovníkov: Z výskumu súčasnej ľudovej umeleckej výroby v Západoslovenskom kraji 552
- Mária Ušaková: Podiel etnografa na realizácii pamiatkovej starostlivosti o ľudovú architektúru na Slovensku . 572

MATERIÁLY

- Konštantín Palkovič: Zo Zochovej frázeológie 590
- Matilda Hayeková: Keltská provenienca slovenských názvov daktorých rozprávkových postáv 593
- Slavko Churý: Strava v Liptove v 17. a 18. storočí 595

DISKUSIA

- Rasťa Stoličná: Niektoré výsledky etnokartografického štúdia ľudovej stravy na Slovensku 599

ROZHLADY

- In memoriam prof. dr. Pawoľ Nedo (Viera Gašparíková) 604
- Odišiel Jaroslav Orel (František Kalesný) 607

K jubileu dr. Lubice Droppovej (Ján Michálek)	609
Konfrontácia Úloha národopisnej vedy pri formovaní súčasnej socialistickej kultúry (Ema Drábiková)	611
IX. riadne valné zhromaždenie Slovenskej národopisnej spoločnosti pri SAV (Zuzana Beňušková)	616
Konferencia Význam folklórnych festivalov v súčasnej socialistickej kultúre (Milan Leščák)	618
Konferencia o etnických procesoch v československom pohraničí po roku 1945 (Ján Botík)	621
Konferencia Metódy etnografickej práce a Valné zhromaždenie Národopisnej spoločnosti československej pri ČSAV (Zuzana Beňušková)	623
Osmy kongres Medzinárodnej spoločnosti pre bádanie ľudovej prózy (Viera Gašparíková)	625
Medzinárodná konferencia Interetnické vzťahy v severovýchodnom Maďarsku (Marta Sigmundová — Margita Méryová)	628
Československo-poľská konferencia Sociologické problémy prestavby miest (Peret Salner)	629

СОДЕРЖАНИЕ

ВКЛЮЧЕНИЕ ПРОГРЕССИВНЫХ ТРАДИЦИЙ НАРОДНОЙ КУЛЬТУРЫ В СИСТЕМУ СОЦИАЛИСТИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ И В БЫТ ТРУДЯЩИХСЯ

СТАТЬИ

Введение (Милан Лешчак)	304
Милан Лешчак: Включение народных традиций как феномен создания современного быта	306
Петер Славковский: Социалистическая коллективизация сельского хозяйства и ее отражение в образе жизни словацкой деревни	323
Адам Пранда: Традиционные и современные аспекты оценки отношения человека к труду в словацкой деревне	337
Ема Драбикова: Приусадебное хозяйство и его место в семейном и локальном сообществе (По поводу вымирания одной из форм мелкого хозяйства в сельском хозяйстве)	350
Юрай Подооба: Сохранение традиционных элементов в современных жилищных условиях в деревне Велке Залужице	365

RECENZIE A REFERÁTY

Socializace vesnice a proměny lidové kultury (Adam Pranda)	631
Leninov družstevný plán v politice KSČ (Peter Slavkovský)	632
Naukovi zápisky No 8—9 (Mikuláš Mušínska)	634
Vlastivedný spravodaj Tekovského múzea v Leviciach (Marta Sigmundová)	635
A. Špiesz: Remeslá, cechy a manufaktúry na Slovensku (Jarmila Paličková—Pátková)	636
A. Habovštiak: Oravci o svojej minulosti (Ján Michálek)	639
M. Katriak: Devičany v socialistickej výstavbe (Marta Sigmundová)	640
I. Dorovský: Konstantín Jireček (Václav Frolec)	642
Poslyšte písničku hezkou (Lubica Droppová)	644
J. Trojan: Moravská lidová píseň (Věra Šepláková)	645
J. Magnuszewski: Tropami folkloru i literatury (Oldřich Sirovátka)	646
H. Kaufmann: Maurové a Evropa (Peter Salner)	647

Ольга Данглова: Традиционные элементы в современной культуре быта	386
Вера Валентова: Современные ценностные ориентации деревенского населения по отношению и созданию интерьера	414
Вера Носалева: Традиции и изменения народной одежды в современности	427
Гана Хлошкова: Приданое в словацкой деревне (Изменения и современное положение)	453
Даниел Лутер: Традиционные обычаи на календарных праздниках в современной деревне	465
Эстер Плицкова: Народная культура как источник вдохновения словацкого изобразительного искусства	483
Ярмила Паличкова-Паткова: Влияние традиций на современную производственную и любительскую деятельность	495
Светозар Швеглак: Культурная и художественная активность в локальных сообществах (Развитие, общественная миссия и будущее деревенских фольклорных ансамблей)	510
Любомир Фалтян: Социальные факторы вступления и участия молодых людей в фольклорном ансамбле	529

Зузана Штефаникова: Сценическое оформление народной одежды в любительских фольклорных ансамблях	538
Вероника Коморовска с коллективом: Из исследования современного народного художественного производства в западной Словакии	552
Мария Ушакова: Участие этнографа в реализации охраны памятников народной архитектуры в Словакии	572

МАТЕРИАЛЫ

Константин Палкович: Из фразеологии Цтибога Зоха	590
Матилда Гаекова: Кельтское происхождение словацких названий некоторых сказочных персонажей	593
Славко Хуры: Пища в Липтове в 17 и 18 веках	595

ДИСКУССИЯ

Растя Столична: Некоторые результаты этнокартографического изучения народной пищи в Словакии	599
--	-----

ОБЗОРЫ

Посвящено проф. д-р Павлу Недо (Вера Гашпарикова)	604
Посвящено Ярославу Орелу (Франтишек Калесны)	607

INHALT

DIE EINGLIEDERUNG DER PROGRESSIVEN TRADITIONEN DER VOLKSKULTUR INS SYSTEM DER SOZIALISTISCHEN KULTUR UND LEBENSWEISE DER WERKTÄTIGEN

STUDIEN

Einleitung (Milan Leščák)	304
Milan Leščák: Die Eingliederung der volkstümlichen Traditionen als Phänomen des Gestaltens der zeitgenössischen Lebensweise	306
Peter Slavkovský: Die sozialistische Kollektivierung der Landwirtschaft und ihre Reflex in der Lebensweise des slowakischen Dorfes	323
Adam Pranda: Die traditionellen und derzeitigen Aspekte in der Bewertung der Beziehung des Men-	

К юбилею д-р Любицы Дропшовой (Ян Михалек)	609
Конференция „Задача этнографической науки при формировании современной социалистической культуры“ (Эма Драбикова)	611
IX. очередное общее собрание Словацкого этнографического общества при САН (Зузана Бенюшкова)	616
Конференция „Значение фольклорных фестивалей в современной социалистической культуре“ (Милан Лешчак)	618
Конференция об этнических процессах в чехословацкой пограничной области после 1945 г. (Ян Ботик)	621
Конференция „Методы этнографической работы“ и общее собрание Этнографического чехословацкого общества при ЧСАН (Зузана Бенюшкова)	623
VIII конгресс Международного общества по изучению народной прозы (Вера Гашпарикова)	625
Международная конференция „Интерэтнические отношения в северо-восточной области Венгрии“ (Марта Сигмундова — Маргита Мериова)	628
Чехословацко-польская конференция „Социологические проблемы перестройки городов“ (Петер Сальнер)	629

РЕЦЕНЗИИ И РЕФЕРАТЫ

schen zur Arbeit im slowakischen Dorf	337
Ěma Drábiková: Die Hoffeldwirtschaft und ihr Platz in der Familien- und Lokalgemeinschaft (Randbemerkung zum Verschwinden einer Form der landwirtschaftlichen Kleinproduktion)	350
Juraj Podoba: Das Fortdauern traditioneller Elemente in der heutigen Wohnkultur in Velké Zalužice	365
OĚga Danglová: Traditionelle Elemente in der gegenwärtigen Wohnkultur	386
Viera Valentová: Die derzeitigen Wertorientationen der Landbevölkerung in Bezug zur Gestaltung des Interieurs	414
Viera NosáĚová: Die Traditionen und Veränderungen der volkstümlichen Kleidung in der Gegenwart	427

Hana Hlôšková: Mitgift und Aussteuer bei der slowakischen Landbevölkerung	453
Daniel Luther: Traditionelle Bräuche an Jahresfeiertagen im heutigen slowakischen Dorf	465
Ester Plicková: Die Volkskultur als Inspirationsquelle der slowakischen darstellenden Kunst	483
Jarmila Paličková-Pátková: Das Wirken der Tradition in der heutigen Produktion und Liebhabertätigung	495
Svetozár Švehlák: Die kulturelle und künstlerische Aktivität in lokalen Gemeinschaften (Entwicklung, gesellschaftliche Sendung und Zukunft der Dorffolkloregruppen)	510
Lubomír Faltan: Die sozialen Determinanten des Eintritts und der Betätigung in einem Folkloreensemble	529
Zuzana Štefániková: Die szenische Umgestaltung der Volkskleidung in Liebhaberfolkloreensembles	538
Kollektiv: Aus der Erforschung der gegenwärtigen Volkskunstproduktion in Westslowakei	552
Mária Ušaková: Der Anteil des Ethnographen an der Denkmalpflege der Volksbaukunst in der Slowakei	572

MATERIALIEN

Konštantín Palkovič: Aus der Phraseologie von Ctiboh Zoch	590
Matilda Hayeková: Keltische Provenienz slowakischen Namen einigen Märchengestalten	593
Slavko Churý: Die Nahrung in 17.—18. Jahrhundert in Liptov-Gebiet	595

DISKUSION

Rasta Stoličná: Einige Ergebnisse vom ethnokartographischen Studium der Volksnahrung in der Slowakei	599
--	-----

CONTENTS

INCORPORATION OF THE PROGRESSIVE TRADITIONS OF FOLK CULTURE IN TO THE SYSTEM OF SOCIALIST CULTURE AND THE WAY OF LIFE OF THE WORKING PEOPLE

ARTICLES

Introduction (Milan Leščák)	304
Milan Leščák: Incorporation of folk traditions as a phenomenon representing the creation of the recent way of life (Notes to the first stage of	

RUNDSCHAU

Prof. Dr. Paweł Nedo ist gestorben (Viera Gašparíková)	603
Jaroslav Orel ist gestorben (František Kalesný)	607
Das Jubiläum von Lubica Droppová (Ján Michálek)	609
Die Konferenz „Aufgabe der Volkskunde bei der Formierung der zeitgenössischen sozialistischen Kultur“ (Ema Drábiková)	611
IX. Generalversammlung der Slowakischen ethnographischen Gesellschaft bei der Slowakischen Akademie der Wissenschaften (Zuzana Beňušková)	616
Die Konferenz „Bedeutung der Folklorefestivals in der zeitgenössischen sozialistischen Kultur“ (Milan Leščák)	618
Die Konferenz über ethnische Prozesse im tschechoslowakischen Grenzgebiet nach dem Jahre 1945 (Ján Botík)	621
Die Konferenz „Methoden der ethnographischen Arbeit und die Generalversammlung der Tschechoslowakischen ethnographischen Gesellschaft bei der Tschechoslowakischen Akademie der Wissenschaften“ (Zuzana Beňušková)	623
Achter Kongress der Internationalen Gesellschaft für Volksprosaforchung (Viera Gašparíková)	625
Internationale Konferenz „Interethnische Beziehungen im nordöstlichen Ungarn“ (Marta Sigmundová — Margita Méryová)	628
Tschechoslowakisch-polnische Konferenz „Soziologische Probleme des Städteumbaus“ (Peter Salner)	629

BÜCHERBESPRECHUNGEN UND REFERATE

solving the tasks of the State plan of elementary research)	306
Peter Slavkovský: The socialist collectivization of agriculture and its reflection in the way of life of the Slovak village	323
Adam Pranda: The traditional and recent aspects of evaluating the man's relation towards work in the Slovak village	337
Ema Drábiková: Private plot farming and its position in the family and local community	350

Juraj Podoba: Preservation of the traditional elements in the contemporary way of life in the village Vefké Zalužice	365
Oľga Danglová: The traditional elements in the contemporary culture of dwelling	386
Viera Valentová: The present value orientations of the rural population in relation to the creation of interior	414
Viera Nosáľová: Traditions and the changes of folk costume in the present time	427
Hana Hľošková: Dowry and trousseau in the Slovak village (The changes and recent state)	453
Daniel Luther: The traditional customs in annual holidays of the present-day Slovak village	465
Ester Plicková: The folk culture as a source of inspiration for the Slovak creative art	483
Jarmila Paličková-Pátková: The impact of traditions in the present productive and hobby activity in Slovakia	495
Svetozár Švehlák: The cultural and artistic activity in the local communities (The development, social mission and the future of the village folklore groups)	510
Lubomír Falfan: The social determinants of entering and acting in a folklore group	529
Zuzana Štefániková: The scenic adjustment of folk dress in amateur folklore groups	538
Team: From the investigation of the present-day folk art production in Western Slovakia	552
Mária Ušaková: The share of ethnographer in performing the care of historical monuments concerning the folk architecture in Slovakia	572
VARIOUS MATERIAL	
Konštantín Palkovič: From the phraseology of Zoch	590
Matilda Hayeková: The Celtic provenance of Slovak names of the	

some figures from fairy-tales	593
Slavko Churý: Food in Liptov region in the 17th and 18th century	595

DISCUSSION

Rasfa Stoličná: Some results concerning the ethno-cartographic study of folk food in Slovakia	599
---	-----

COMMENTARY

In memoriam of prof. dr. Pawol Nedo (Viera Gašparíková)	604
In memoriam of Jaroslav Orel (František Kalesný)	607
To the Jubilee of dr. Lubica Droppová (Ján Michálek)	609
The Conference of the Task of ethnographic science in the process of forming the present socialist culture (Ema Drábiková)	611
The IXth general meeting of the Slovak Ethnographic Society at the Slovak Academy of Sciences (Zuzana Beňušková)	616
The Conference of the Significance of folklore festivals in the present socialist culture (Milan Leščák)	618
The Conference on ethnical processes in the Czechoslovak bordeland after the year 1945 (Ján Botík)	621
The Conference of the Methods of ethnographic work and the general meeting of the Ethnographic Czechoslovak Society at the Czechoslovak Academy of Sciences (Zuzana Beňušková)	623
The 8th Congress of the International Society for the study of folk prose (Viera Gašparíková)	625
The International Conference on the Inter-ethnic relations in the North-east Hungary (Marta Sigmundová — Margita Méryová)	628
The Czechoslovak-Polish Conference of the Sociological problems connected with the reconstruction of cities (Peter Salner)	629

BOOKREVIEWS AND REPORTS

VENO A VÝBAVA NA SLOVENSKOM VIDIEKU (Premeny a súčasný stav)

HANA HLŔŠKOVÁ

Národopisný ústav SAV, Bratislava

Sledovanie premien kultúrneho systému dedinského spoločenstva v čase kladie etnografii za cieľ jej vlastnými metódami i za pomoci výsledkov ostatných spoločenskovedných disciplín objasniť miesto a význam mechanizmov, ktoré tieto premeny spôsobili.

Štúdium užšie špecifikovanej problematiky, akou je fungovanie vena a výbavy v dedinskom prostredí, predpokladá viaceré prístupy, ktorými možno danú problematiku osvetliť z hľadiska vzťahov ekonomicko-sociálnych, právnych i kultúrnohistorických.

Z hľadiska právneho predstavovalo v dosocialistických etapách vývoja spoločnosti uzavretie manželstva podmienku pre poskytnutie vena a výbavy. Uzavretie manželstva, jeden z dôležitých medzníkov v biosociálnom cykle jedinca, tvorí právny základ biologického a sociálneho spojenia muža a ženy. Uskutočňuje sa obradnou formou sobáša a svadobnými obyčajmi, v ktorých sa realizuje aj zložka spoločensko-reprezentatívna a esteticko-emocionálna. Faktom uzavretia manželstva sa na rôznych významových a funkčných úrovniach realizujú zmeny rodinných a širších sociálnych vzťahov.¹

Z hľadiska právnej povahy v e n o (allatura uxorea, hozomány) tvorilo taký majetok, ktorý žena, alebo niekto iný

na jej mieste poskytol alebo sľúbil na uľahčenie majetkových bremien, spojených s uzavretím manželstva. Podľa toho, či šlo o spotrebiteľné alebo nespotebiteľné veci, stal sa vlastníkom, resp. užívateľom vena. Po skončení manželstva musel manžel veno vrátiť. V prípade vena šlo vlastne o tzv. viazaný majetok manželky, na rozdiel od jej voľného majetku.² Na Slovensku v dôsledku odlišného historicko-spoločenského vývoja mali dedičskoprávne a majetkovoprávne vzťahy medzi manželmi, ktoré upravovali aj vzťahy v súvislosti s venom, iný význam ako v českých krajinách. V majetkovom manželskom práve, uplatňovanom na území Slovenska, sa prežitky feudálneho práva odrážali v stavovskom rozlišovaní občanov. U šľachticov a tzv. honoraciórov³ platil v majetkovom manželskom práve systém oddelenosti majetkov. U ostatných občanov platil systém tzv. koakvizície — spolunadobudnutého majetku. Prihliadalo sa tu na spôsob a pôvodcu — nadobúdateľa majetku. V prípade poddaných, resp. neskôr roľníkov, remeselníkov a obchodníkov nebol manžel hlavným nadobúdateľom majetku. Majetok pochádzal spravidla zo spoločnej práce oboch manželov. Inštitúcia koakvizície však prichádzala do úvahy až v momente zániku manželstva, počas man-

želstva spočívalo manželské majetkové právo na zásade oddelenosti majetkov manželov.⁴ Pri začlenení vena do majetkového systému manželov A. R á t h uvádza, že „veno je obyčajne vlastníctvom ženy a nikdy nie muža, veno môže mať len žena a nie i muž; vlastníctvo ženy ohľadom vena je počas manželstva obmedzené mužovým právom úžitku.“⁵ Dualizmus majetkového manželského práva, stelesnený v systéme oddeleného majetku a v systéme koakvizície, bol zrušený na základe Ústavy 9. mája, ktorej § 1 ustanovuje rovnosť občanov. Dňom 1. januára 1950 nadobúda účinnosť princíp zákonného majetkového spoločenstva. Tento princíp stavia na rovnoprávnosti muža a ženy v manželstve, v ktorom pracujú obaja manželia. Obaja, hoci rôznym spôsobom, prispievajú na potreby rodiny a spoločnej domácnosti. Preto spoločný majetok, ktorý manželia nadobudli počas manželstva, predstavuje predmet ich rovnakých práv a rovnakých povinností.

Nárok na podiel ženy, pri vstupe do manželstva opúšťajúcej rodičovskú rodinu, predstavovalo podľa názoru ľudu úslovie: „Žena má právo tam, kde má muža.“ Uzavretím manželstva sa stávala členkou novej rodiny, ktorá jej poskytovala alimentáciu a nárok na užívanie výnosu z hospodárenia. Tradične obsahom tohoto podielu boli predovšetkým hnutelnosti — výbava, rúcho (odev, šperky, bielizeň), osobná i hospodárska a interiérová výbava (pracovné náradie, riady, nábytok, u bohatších aj hospodárske zvieratá). Často bola súčasťou podielu aj finančná čiastka, podiel z rodičovského majetku pri jeho delení, resp. dedení. Svoj podiel nevesta prinášala do novej rodiny hneď po sobáši, alebo v dôsledku neskoršieho delenia jej rodičovského majetku po častiach. O tom, že medzi výbavou a venom vo vedomí ľudu nebol veľký rozdiel, dokladá T. S a t u r n í k⁶ a dodáva, že „rozdiel vystupoval výrazne len u rodín zámožných“.

V staršej slovenskej beletrii je často nosným konfliktom, z ktorého sa odvíja dej, majetková nerovnosť rodín dievčaťa a mládenca, ktorí sú si vzájomne naklonení, alebo snaha rodičov dať sobášom dokopy pozemky, bez ohľadu na citovú náklonnosť mladých ľudí. Ľudová slovesnosť hovorí „Jan s Janom, konope s konopiami, rovný s rovným“, ale tiež „dobrá žena nepotrebuje vena“, „ofera sa minie, ale oltár ostane“, „bársi je hrbatá, len nech je bohatá“, a pod. V týchto príslovných výrokoch sa odráža rozpornosť hodnôt preferovaných v hodnotovom systéme ľudových vrstiev.

K dohovoru o výške vena — prínosu mladej nevesty, dochádzalo v predsvadobnom období. V dedinskom prostredí, kde boli majetkové pomery jednotlivých rodín známe, ženích sa mohol so stavom hospodárstva nevestinej rodiny oboznámiť aj počas návštev u nej. Zákonitosti výroby, existenčné podmienky na dedine, teda práca na poľnohospodárskej usadlosti, resp. v menšom meradle v remesle a obchode v predsocialistických etapách, nedovoľovali úplne odhliadnuť pri voľbe manželského partnera od hmotných zreteľov. Manželstvo bolo hospodárskou nevyhnutnosťou, fyzické dispozície ženy na ťažkú prácu nevyhnutným predpokladom a určitý peňažný prínos mohol uľahčiť osamostatnenie alebo potrebné investície do hospodárstva.

S cieľom objasniť význam vena a výbavy v sociálno-ekonomickom systéme slovenského vidieka obraciame sa k materiálu z terénnych výskumov v obciach Veľké Zalužice (okres Michalovce), Myslava (teraz administratívna súčasť obvodu Košice II.), Prochoť (okres Žiar nad Hronom) a Láb (okres Bratislava-vidiek), v ktorých sme sa pokúsili zachytiť vývoj týchto inštitúcií na základe informácií u dnes žijúcich generácií. Podľa možností sme sa opreli aj o starší materiál — kroniky, údaje z archívu Oddelenia vedeckých informácií Náro-

dopisného ústavu SAV, Slovenskej národopisnej spoločnosti a o údaje z literatúry.

Z testamentu, spísaného v Prochoti,⁷ sa dozvedáme o prínose manželky testujúceho, ktorý doniesla do manželstva s ním, a to: 80 zlatých a jednu kravu. Zároveň testujúci pripomína, že vdova po ňom má nárok, kedykoľvek bude chcieť, peniaze i kravu „vytiahnuť“. Ďalej sa v testamente vymenúvajú dcéry z prvého manželstva a posledná vôľa testujúceho k ich podielu z dedičstva, ktorý už dostali — a tu sa dozvedáme o súčastiach prínosu pri vstupe do manželstva a to: krava, resp. jalovica, šaty pri príležitosti vydaja, truhla, kožuch, peniaze v hotovosti.

Ujasnenie, fixáciu majetkových záležitostí predstavovalo aj spisovanie svadobných zmlúv. Zmluva, v Zemplíne nazývaná *kontrak*, *vinkula*, sa robila u notára, keď išli obe strany spisovať ohlásky. V zmluve sa uviedlo, čo dostane ženich a akú časť majetku dajú rodičia dcére — neveste. Zmluvu potvrdili pred súdom alebo hneď u verejného notára. Do sobáša ju uschoval notár, aby bola záruka, že strany od sobáša neodstúpia.

Na základe výskumov u dolnozemskej Slovákov v Ruskom Kerestúre, pôvodom zo Zemplína, sa dozvedáme: „Pri predbežnom jednaní sa pred požiadanim o ruku konal aj dohovor o výške vena na oboch stranách.“ Ako uvádza A. K o s t k o v á,⁸ do polovice 19. storočia bola tu jediným venom dievčaťa *lada* (truhla), naplnená najnevyhnutnejšou osobnou výbavou, lebo obyčaj kázala *dzivku povivac*, *ladu nabivac*.

K dohodám o majetkovom usporiadaní budúceho manželského páru často nedochádzalo priamo, ale pomocou prostredníkov — v Lábe nimi boli *námluvčice*,⁹ v Zalužiciach do druhej svetovej vojny túto úlohu plnil *maršauka*.

Uzatváranie a fixovanie svadobných zmlúv možno dať do súvislosti aj s právnymi nárokmi pozostalej manželky na

vrátenie vneseného majetku manželky do manželstva — žiadal sa ich súpis pri vnesení.¹⁰ Na porovnanie G. V. Ž i r n o v a uvádza,¹¹ že v 19. storočí sa v ruskom šľachtickom a kupeckom prostredí zostavovali zmluvy veľmi podrobne, u remeselníkov a menších kupcov sa dohovárali ústne — medzi otcami ženicha a nevesty. Fakt, že u základnej masy mešťanov zmluvy, resp. zoznamy výbavy chýbali, autorka odôvodňuje nielen nízkou gramotnosťou, ale tiež tým, že predmetov prínosu bolo menej. Zoznam predmetov prínosu predstavoval dôležitú stránku právnych vzťahov v rodine. M. G. R a b i n o v i č konštatuje, že v jednej tretine opisov svadiieb z územia Ruska v 19. storočí chýbajú zoznamy prínosu — výbavy, pretože už nepodliehal povinnosti vrátiť ho v prípade smrti manželky.¹²

Získavanie obživy, spôsob výroby podmieňuje systém vzťahov v sociálnej sfére a zároveň určuje systém hodnôt uznávaných tým-ktorým spoločenstvom. V roľníckom prostredí, kde práca na pôde predstavovala zdroj príjmov pre tých, ktorí ju obrábali, resp. vlastnili, v hierarchii hodnôt tvorilo vlastníctvo pôdy hodnotu na vysokom stupni. „Preto jej získanie, či už prirodzeným postúpením do funkcie hospodára, dedením, prižením alebo kúpou — bolo hlavným životným cieľom jednotlivca i rodiny a stimulovalo všetky ich aspirácie, každú tvorivú činnosť.“¹³ Informátorka E. M.¹⁴ hovorí o majetkových otázkach v súvislosti s pôdou: *Keď biua púda, to je majetek a to je živobicé*. Informátorka pochádza zo štyroch detí — dievčat. Ona, ako prostredná, zostala v rodičovskom dome, lebo vraj bola silná ako chlap, rodičia si ju cenili ako dobrú pracovníčku v gazdovstve. Manželstvo uzavrela r. 1930 a r. 1938 na ňu rodičia prepísali majetok — dom a role s tou podmienkou, že ich doopatruje, a že pri príležitosti uzavretia sobáša vyplatí mladším sestram ich podiely z rodičov-

ského majetku. Úzus bol — *nevjesta dostane výplat z domu, v peňezoch, mladý zať zapísať zeme a časťku z domu. Majetkové vjaci sa uridziui prv, kým sa šlo na ohlášky*.¹⁵ V Myslave sa pôde, ktorú dostala nevesta, hovorilo *dostac do hosnu*.¹⁶

Prínos do manželstva dostával ten člen, ktorý opúšťal rodičovskú rodinu. Pri všeobecnej rozšírenosti zásady, že žena nasledovala muža do jeho rodiny, výbavu teda dostávala ona. Materiál z roku 1925 z Oravskej Jasenice uvádza, že keď išiel ženich *na príženky*, dostal *kasňu s fiokami* a vankúš.¹⁷ Analógiu nachádzame v inštitúcii *nadomnika* (zať, ktorý prichádza žiť do rodiny nevesty) v Litve, ktorý po uzavretí manželstva prinášal do domácnosti 100—800 rubľov, pár koní, voz, sane, obilie, zemiaky a pod., ako aj svoje oblečenie.¹⁸

Veno na tom stupni svojho vývoja, kedy ho obyčajové právo považuje za ekvivalent dedičského podielu, dávaný žene pri príležitosti uzavretia manželstva, mohlo fungovať len v podmienkach, ktoré ho dovoľovali vydeliť, t. j. u majetných. Na základe materiálu z obcí Rudná a Kružná (Gemer) uvádza Z. R u s n á k o v á, že dievčatá bývali „v rámci emeritácie vyplácané. Dievčatá zo zámožnejších rodín však už na začiatku 20. storočia pri tejto príležitosti dostávajú lúku alebo i stavebný pozemok“.¹⁹

Stabilnú zložku prínosu nevesty predstavovalo jej oblečenie, periny, posteľná a iná interiérová bielizeň, kožuch alebo kožuštek, obuv — čižmy, topánky — a odkladacia truhla. Zloženie výbavy determinoval hospodársky, geografický činiteľ a v neposlednom rade i zloženie rodiny — počet dcér.

Rozpor medzi normatívnosťou tradície a možnosťami dodržať normu reprezentujú prípady, kedy nejedna chudobná nevesta vložila medzi odev kamene, aby ju družbovia pri prenášaní nezaňabli, že má príliš ľahkú truhlu.²⁰

Drevená truhla, ako odkladací kus nábytku, bola zhotovovaná na objednávku pri príležitosti svadby a dávania výbavy, bývala maľovaná a často datovaná rokom sobáša. Zo zvykoslovných materiálov z Turca sa dozvedáme o prínose bohatej nevesty, ktorého súčasť tvorili „2 *kasne*, *stól*, 2—4 *stoličky*; *chudobnejšia miesto kasieň dostáva truhlu*“.²¹ V súvislosti s vývojom ľudového odevu, keď sa začínajú nosiť také odevné súčasti, ktoré sa ukladajú už do skriň, ako aj v súvislosti s celkovým vývojom interiérového nábytku, truhlu vystriedali *kasne* a *šifoniere*. V Zalužiciach spomína informátorka, ktorá mala sobáš v roku 1939, že dostala ako súčasť výbavy okrem dvoch *šifoneroch*, dva stojany na kvety a jeden *lavorník*.²²

Nevesty, vydávajúce sa v rokoch tesne po druhej svetovej vojne, dostali ako prínos do manželstva predovšetkým šatstvo, obuv a peniaze, ako uvádza informátorka z Myslavy,²³ *lebo tu bolo po vojne, nebul dostatok tovaru*.

Čo sa týka nábytku, v päťdesiatych rokoch sa začali ako súčasť výbavy uplatňovať zariadenia spálňí. Ešte stále sa zaoberáme stavom, keď výbavu vo veľkej miere zadovážovali rodičia. Informátorka z Lábu,²⁴ ktorá uzavrela manželstvo v roku 1954 uvádza, že zariadenie spálne jej kúpili rodičia.

V týchto súvislostiach treba zdôrazniť, že zmeny hospodársko-spoločenských vzťahov na dedine po druhej svetovej vojne, kolektivizácia poľnohospodárskej pôdy uvoľnila mužskú i ženskú časť populácie ako pracovnú silu pre priemysel a služby, sústredené mimo obce (zo Zalužíc do Michaloviec, z Myslavy do priemyselných podnikov, inštitúcií a obchodu v Košiciach, z Prochoti do priemyselných podnikov v Žiari nad Hronom, Hliníka nad Hronom a vo Vyhniciach, z Lábu do Bratislavy, Malaciek). Aj keď odchody za prácou mimo obce existovali v spomínaných obciach aj v období pred zospoločenšením výro-

ných prostriedkov — pôda v tom čase ešte stále predstavovala hlavný zdroj príjmov obyvateľov obcí. Zmeny vo výrobných vzťahoch postupne vyvolali aj zmeny vo vzťahoch sociálnych, pričom v oblasti rodinných vzťahov prestáva platiť norma prechodu ženy do rodiny muža pri príležitosti uzavretia sobáša. Ako ukazujú výsledky prieskumu bývania mladých manželských párov na vidieku z konca šesťdesiatych rokov, 23 0/0 dvojíc žilo u rodičov manžela, 20 0/0 u rodičov manželky.²⁵ Ašpirácie mladých manželov predstavovalo rezidenčné osamostatnenie sa od rodičov, resp. svokrovcov v čo najkratšom čase, a to buď výstavbou vlastného rodinného domu alebo získaním bytu. Získanie stavebného pozemku na nový dom sa v hierarchii hodnôt dostalo do pozície hodnoty najvyššej kategórie.²⁶

Pre začiatok spoločného zariaďovania domácnosti nábytkom bola v týchto podmienkach spálňa najpotrebnejšia, keďže ostatné zariadenia izieb, resp. kuchyne, mohli mladomanželia používať u rodičov, kde dočasne bývali. Prípadný nákup ďalšieho interiérového nábytku realizovali v prípade potreby mladí manželia z peňazí, ktoré sa vyzbierali od účastníkov svadby pri príležitosti rôznych úkonov obradového charakteru, o čom sa zmienime neskôr.

Normatívnosť tradície predstavovalo aj chápanie vydaja dievčaťa ako prirodzenej a nevyhnutnej podmienky jej rodinného života v dospelosti. Preto matka chystala výbavu často už od detstva dievčaťa. Súčasti výbavy sa v tradičnom dedinskom prostredí väčšinou zhotovovali z domácich zdrojov — matka zbierala perie (chovala husi s bielym perím), tkala plátno, atď. V prochofskej kronike čítame: „V obci platil už od nepamäti akýsi nepísaný zákon, podľa ktorého z toho, čo sa utržilo za maslo, syr, tvaroh, vajička, sa robili nákupy pre kuchyňu a domácnosť a ak sa za dlhší čas niečo našetrilo, to bolo pre

gazdinú na jarmok, aby tam nakúpila niečo pre deti, pre dcéru do výbavy a čo bolo potrebné pre celú domácnosť.“²⁷ Aj zárobok otca alebo bratov dievčaťa niekedy slúžil na zadovažovanie súčastí výbavy.²⁸ Na zhotovovaní výbavy sa svojou prácou podieľala aj sama budúca nevesta. Jednak tým, že si sama šila odevné súčiastky, tkala plátno, a „ak matka nevládala sama všetko pripraviť, poslala dcéru do služby, aby si zarobila na to, čo bolo potrebné kúpiť.“²⁹ Markantnejšie vystupuje do popredia táto otázka v súvislosti so zaraďovaním sa mladých žien do pracovného procesu, najmä v období od skončenia druhej svetovej vojny. V súčasnosti výbavu dcéry zabezpečuje predovšetkým matka, no na zhromažďovaní súčastí výbavy, ktoré dnes tvoria paplóny, vankúše, oblečenie na periny, plachty, uteráky, utierky, obrusy, príp. záclony, závesy, koberce, sa podieľa i stará matka. V Lábe sa v súčasnosti stretávajú staré ženy na *drápačkách*, kde zhromažďujú perie aj do výbavy pre svoje vnučky.³⁰

V súvislosti s ústupom nosenia tradičného ľudového odevu a prechodu k odievaniu podľa mestskej módy³¹ dochádza k postupnému zanikaniu tej časti výbavy, ktorú tvorili súčasti odevu. Tradičný ľudový odev nepodliehal takým náhlym módnym vplyvom, a teda malo význam dávať do výbavy relatívne veľké množstvá odevných súčiastok, ktoré potom často „vydržali ženám až do staroby, keďže základný materiál na pracovný všedný odev bol pevný a trvácny, a sviatočné súčiastky sa šetrili.“³² Pri nosení tzv. polokroja sa vzhľadom na častejšie prenikanie módných vplyvov do strihového riešenia odevu namiesto hotových odevných súčiastok dávali látky, z ktorých si mladá žena sama ušila, alebo dala ušiť krajčírkam-naturistkám odev podľa svojho vkusu.³³ Informátorka z Myslavy,³⁴ narodená v roku 1928, ktorú ako sedemročnú za-

čala matka obliekať *po mesticky*, mala sobáš v roku 1954 a v tom čase pracovala ako administratívna pracovníčka v Košiciach. Jej svadobný obrad predstavoval model svadobného obradu, typického pre mesto tých čias. Ústup od tradičného modelu predstavovalo aj zloženie jej výbavy, kde chýbali súčasti odevu. Nevesty-roľníčky nosili v tom čase jeden z vývinových stupňov myslavského tradičného odevu zvaný *maďarka*, a nevesty, ktoré mali v tom čase sobáš, dostali do výbavy tradičné odevné súčasti, aj látky na ne.

Dôležitou odevnou súčasťou tradičného ženského odevu bol čepiec. Začepenie (zavítie) nevesty patrilo pevne do štruktúry svadobného obradu s významom označenia zmeny stavu z dievky na vydatú ženu. Od toho okamihu nesmela mladá žena chodiť s nepokrytou hlavou. Nevesta dostávala jeden alebo niekoľko čepcov — od matky, krstnej alebo birmovnej krstnej matky. V nami sledovaných lokalitách sme túto skutočnosť zachytili u najstaršej generácie žien, napr. v Prochoti informátorka V. B.,³⁵ ktorá mala sobáš v roku 1928, dostala pri príležitosti svadby čipkový čepiec od birmovnej krstnej matky.

Jednu z najnákladnejších odevných súčastí výbavy predstavoval kožuch, z hľadiska vývoja jedna z najarchaickejších častí odevu. Kožuch tvoril v 19. storočí pre svoju funkčnú, ako aj finančnú hodnotu podstatnú časť výbavy. Ako sa dozvedáme z prochofskej kroniky, stál v polovici 19. storočia ženský kožuch 12—20 zlatých, krava stála v tom čase 50—60 zlatých. V našom teréne materiáli sa však už kožuch ani kožuštek ako súčasť výbavy nevyskytujú.

Súčasťou prínosu nevesty bola aj obuv — najmä čižmy, v tridsiatych rokoch u bohatších neviest v Zalužiciach dva páry, ako aj dva páry topánok. V päťdesiatych rokoch dostávali nevesty v Myslave dva páry čižiem — *jedna*

*para na šveto, jedna na fšedny dzeň.*³⁶ Týkalo sa to žien *ňepreoblečených*, teda tých, čo v tom čase ešte nosili tradičný ľudový odev.

Do dnešných dní jednou z najstabilnejších súčastí výbavy sú periny, vankúše a posteľná bielizeň. Tradične sa dávala minimálne jedna perina a dva vankúše, resp. násobok tohoto počtu. K tomu dostávala nevesta oblečenie na periny, ktoré, ak nevesta odchádzala z rodičovského domu a výbavu jej prenášali alebo prevážali na vozoch, bolo ozdobnou časťou — v Prochoti *anzec* — uložené tak, aby bolo dobre viditeľné. K oblečeniu na periny sa pridávali plachty (no napr. v Chrenovci pri Handlovej bolo povinnosťou ženicha doniesť do manželstva plachtu³⁷). K posteľnej bielizni sa pridávala iná interiérová bielizeň — v Zalužiciach napr. obrusy na stôl, tzv. *chlebovky, kločanky* — ozdobné prikrývky na posteľ, ako aj hospodárska bielizeň — *kobilky* — pláténna taška mužovi na proviant do poľa, vrecia na obilie.

V päťdesiatych rokoch periny vystriedali paplóny a oblečenie na ne je z kvalitného damašku. V súčasnosti dáva aj ženichova matka jednu perinu alebo paplón, plachty, tri oblečenia na dve postele, uteráky, príp. utierky na riad, a to aj vtedy, ak mladí manželcia ostávajú na určitý čas po sobáši bývať v rodine ženicha, alebo ak obaja odchádzajú z rodičovského domu.³⁸

V šesťdesiatych rokoch sa výbava rozšírila aj o nákladnejšie súčasti vybavenia domácnosti, a tak napr. rodičia v Zalužiciach dali do výbavy svojim dcéram pri príležitosti uzavretia manželstva v roku 1966 a v roku 1969 vankúše, periny, ale aj zariadenie spálne a práčku.

Nie nepodstatnú, ba normami obyčajového práva aj očakávanú a záväznú podobu predstavovala účasť svadobčanov, resp. celej obce na naturálnom, neskôr peňažnom podieli pre mladých manželov. „Povedomie spolupatričnosti

k širšej komunite sa premietlo do pocitu zodpovednosti celého príbuzenstva, ba i obce za mladý pár a jeho odrazom sú zvykovo sankcionované formy pomoci pred svadbou i počas svadby, a to kvantitatívne odstupňované podľa stupňa príbuzenstva, blízkosti susedstva, ale aj majetkových možností.³⁹ Zvyk sa realizoval akousi formou „žobrania“ (na Orave *po suchom viľku*⁴⁰), kedy nevesta v predsvadobnom období chodila s niektorou staršou príbuznou z domu do domu, kde jej dali zbožie. V obciach Zalužice, Myslava, Prochof a Láb v nami sledovanom období tento zvyk nefungoval.

Za stabilnú súčasť úkonov svadobného obradu v uvedených obciach možno považovať vyberanie peňazí, určených mladým manželom na začiatok spoločného hospodárenia. Informátorka M. K. z Lábu túto spoluúčasť svadobčanov na finančnej pomoci v začiatku mladého manželstva charakterizuje ako „modernú starodávnu pôžičku“. Akt vyberania peňazí sa sústreďoval k tancu nevesty, ktorý pôvodne existoval v dvoch významových rovinách: ako tanec rozlúčkový — také vysvetlenie jeho funkcie nachádzame v Prochoti. Tu sa v rokoch od medzivojnového obdobia až do sedemdesiatych rokov chodilo *do sály*, veľkej miestnosti v obecnom hostinci. Príležitosťou na vyberanie peňazí bolo *sólo* — tanec nevesty so všetkými mužmi zúčastnenými na svadbe. Nevesta si chodila vyberať partnerov do tanca, dokonca aj zo susednej miestnosti krčmy, teda nielen účastníkov svadby. Po tanci dal každý tanečník starejšiemu, ktorý držal klobúk alebo tanier, určitú sumu peňazí. Informátorka V. B., narodená v roku 1905, vysvetľovala význam tanca ako poslednú možnosť nevesty zatancovať si so všetkými mužmi, potom patrí už len jednému.

Tanec s významom prijatia nevesty do skupiny vydatých, resp. ženatých, alebo tanec s kontaminovanými oboma

funkciami, predstavuje myslavská *predavanka*. Tento tanec nasledoval po začepení, dnes po prezlečení sa nevesty do menej slávnostných šiat. Starejší vyzval svadobčanov slovami *Čhto da vacej, teho budze mlada!* Tanec začínal starejší a potom od ďalších tanečníkov — mužov i žien vyberal peniaze do taniera. Záväznosť zúčastniť sa dokladá informátorka A. M.: *Každy, hoc i prazny bugelar rucel*. Posledný s nevestou tancoval ženích. Nakoniec starejší zbral peniaze, poďakoval sa, že svadobčania prispeli mladým do gazdovstva, a so slovami: *že by sce tišice a miliony maľi a chudobnym daľi*, vysypal peniaze mladuche do zástery. V päťdesiatych rokoch dávané sumy predstavovali desať-dvadsať korún. Dnes, ako uvádza informátorka M. V.,⁴¹ menej ako sto korún nedá nikto. Bližšia rodina dáva päťsto korún, krstná matka tisíc.

V Lábe prebiehalo vyberanie peňazí *do vínka* koncom 19. storočia počas hostiny.⁴² Pri podávaní pečeného mäsa zabúchala prvá družica na tanier a po preslove podala hosťom drevený tanier s rozmarínovým venčekom pripichnutým vidličkou. Zvyk s malými zmenami, no s nezmenenou funkciou, pretrval dodnes. *Fčil sa dáva do koberta* (obálky), na ktorej je napísané meno darcu, aby na základe princípu reciprocity mohol byť peňažný dar pri najbližšej adekvátnej príležitosti odplatený. Krstní rodičia a birmovní krstní rodičia dávajú po tisíc korún, ďalšia rodina po päťsto korún, slobodní svadobní hostia po dvesto-tristo korún.

Zalužické svadobné hostiny sa v súčasnosti najčastejšie konajú v *svadobke* (veľká sála s kuchyňou patrí MNV susednej obce Lúčky), alebo v reštauračných zariadeniach v Michalovciach. Kým sa svadobné hostiny konali doma — pod stanmi na dvore — počet svadobných hostí bol vysoký, často sa svadobnej hostiny zúčastnilo aj vyše dvesto ľudí. V súčasnosti je priemer okolo 150 sva-

dobných hostí. Okolo polnoci, keď sa nevesta za pomoci svatky prezlečie a vráti sa do sály, hudba začne hrať na tanec *redovy*, ktorý začína s nevestou tancovať svatka, pokračuje starší družba a starosta, potom sa podľa blízkosti príbuzenstva vystriedajú všetci svadobčania. Za tanec dostane každý kus torty a vypíť, na tanier, ktorý drží svatka, dá každý tanečník podľa príbuzenského pomeru 50—500 Kčs. Tanec končí s nevestou ženích, ktorý peniaze nedáva. Vyzbieraná suma však väčšinou neostáva celá mladomanželom. Keďže nákladnú svadobnú hostinu (pre 150 účastníkov sa dopredu ráta s nákladmi v sume 20 000—25 000 Kčs) financujú z väčšej časti rodičia, poprípade rodina nevesty a rodina ženicha na polovicu, časť vyzbieraných peňazí po dohovore mladomanželia dávajú rodičom za vystrojenie svadobnej hostiny.

V polovici 20. storočia v Polomke starjší podľa počtu prítomných na svadobnej hostine určil sumu, ktorou má každý prispieť na čiastočnú úhradu nákladov. Časť tejto *skladanky* mala finančne podporiť mladý pár.⁴³ Podiel účastníkov svadby na finančnom zabezpečení začiatku manželského spolužitia môžeme nájsť aj v staršom materiáli. Obradne rozvinutý a sémanticky viacvrstvový variant vyberania peňazí predstavuje zvyk *predavaňe koňa* z Fričoviec z konca 19. storočia.⁴⁴ Staršia družica si ešte pred svadbou dala urobiť u miestneho majstra drevené dienko — lopár — *šajbik*, na ktorom bol na jednej strane namaľovaný kôň a na druhej strane kolíska s dieťaťom. Veršovaným preslovom nabádala svadobčanov, aby finančne prispeli mladým na nové gazdovstvo.

V súčasnosti sa najmä u blízkych príbuzných považuje za vhodnú forma obdarovania peniazmi, uloženými na vkladnej knižke.⁴⁵ V rodine, kde je niekto z príbuzenstva vysťahovaný v zahraničí a v prípade, že sa nemôže osobne

zúčastniť svadobného obradu, posielala ako dar určitú sumu peňazí. Nezriedka príspevok — dar predstavujú svadobné šaty a závoj pre nevestu od príbuzných v zahraničí.

Ďalšiu samostatnú časť prínosu do novej domácnosti predstavujú vecné svadobné dary. Možno ich v istom zmysle označiť za ekvivalent tradičnej výbavy.⁴⁶ Norma v nákladnosti daru je v prvom rade závislá od stupňa príbuzenstva, a tiež samozrejme od finančných možností darcu. Vo vývoji tohoto spôsobu obdarovávanía možno sledovať niekoľko etáp. Od dávania naturálií, čo sme však v nami zaznamenanom materiáli nezistili, v tridsiatych a štyridsiatych rokoch to boli najmä odevné súčasti — v Lábe *vlňáčky*. V päťdesiatych rokoch sa škála vecných darov rozšírila. Predstavovali ju súpravy sklenných pohárov, porcelánové obedové súpravy, posteľná a stolná bielizeň, súpravy na čaj a kávu, príp. krištáľové sklo. Menší podiel tvoria predmety, ktorých primárnou funkciou nie je účelnosť — napr. sošky, obrazy.

V súčasnosti možno konštatovať vzrast nákladnosti darov — drahé sklo, súpravy hrncov a príborov, elektrospotrebiče — žehličky, mixery, roboty, automatické práčky.

Zároveň je v tejto súvislosti potrebné poznamenať, že sa približne od skončenia druhej svetovej vojny rozšírilo spektrum účastníkov svadby. Okrem príbuzenstva z oboch strán sa na svadbe, a teda aj vo funkcii obdarovávateľov, zúčastňujú aj priatelia a kolegovia mladého manželského páru.

Na základe doterajších poznatkov sa pokúsime vysloviť niektoré závery: pri sledovaní problematiky vena a výbavy v ľudovom prostredí z hľadiska času, a teda i vývoja, za základný deliaci moment považujeme chápanie otázky vena v takom normatívnom systéme, akým je právo. Vydanie zákona č. 265 Zb. o rodinnom práve zo 7. decembra 1949, kedy

sa pre oblasť rodinného práva rozpracovali základné socialistické spoločenské princípy, vyjadrené v Ústave 9. mája (1948), postavilo majetkové vzťahy medzi manželmi a v rodine na základ rovnoprávneho postavenia muža a ženy v spoločnosti.⁴⁷ Revolučná premena ekonomickej základne zospoločenšením výrobných prostriedkov a z toho vyplývajúca skutočnosť, že výrobné vzťahy sa nezakladajú na súkromnom vlastníctve, boli tak ekonomickou, ako aj ideologickou skutočnosťou, ktorá z právneho hľadiska kvalitatívne zmenila aj chápanie otázky vena:

1. V období buržoázneho právneho systému:

- príležitosť pre poskytnutie vena a výbavy predstavuje uzavretie manželstva;
- podľa obyčajového práva vena a výbava predstavovali ekvivalent dedičského podielu dcéry na majetku rodičov. Zároveň však podľa zásady „žena má práva tam, kde má muž“ tento podiel netvoril reálnu časť dedičstva;
- výbavu tvorili predmety osobnej potreby ženy a z hľadiska právneho boli jej osobným majetkom;
- výbava a vena sa poskytovali v dôsledku odchodu člena rodiny pri príležitosti uzavretia manželstva a odchodu do rodiny partnera;

- verejný charakter prenášania alebo výbavy plnil funkciu oznámenia určeného spoločenstvu o zmene stavu nevesty, ako aj o jej hmotnom zabezpečení zo strany rodičov. Účasť spoločenstva aj v tejto obyčaji vyjadrovala akceptáciu nového stavu;
- pevné väzby jednotlivca s komunitou predstavovala spoluúčasť lokality, resp. svadobčanov na podieli zabezpečenia mladomanželov v hospodárstve;
- zloženie prínosu nevesty sa menilo v nadväznosti na lokálnu tradíciu jednak vplyvom civilizačného pokroku, jednak pod vplyvom meniacich sa potrieb spoločenstva.

2. V období socialistického právneho systému:

Socialistický právny systém nezakotvil inštitúciu vena. Ako naznačila materiálová časť príspevku, možno pre súčasnosť konštatovať variatívnosť foriem a sociálnych väzieb v otázke prínosu do manželstva. To svedčí o jeho ďalšej životnosti, ktorá aj napriek kvalitatívnym zmenám jeho fungovania predstavuje výraz invariantnosti⁴⁸ jeho funkcie, a tou je podľa nášho názoru hospodárske uľahčenie začiatku novej domácnosti.

POZNÁMKY

- 1 JAKUBÍKOVÁ, K.: Svadobné obyčaje ako výraz zmien rodinných a sociálnych vzťahov. *Slov. Národop.*, 30, 1982, s. 187 a n.
- 2 PLANK, K.: Majetkoprávne vzťahy v rodine. Bratislava 1957, s. 62.
- 3 Pôvodne boli za honoráciírov považovaní všetci nešľachtici, ktorí sa živili nemanuálnou prácou. Neskôr sa v súdnej praxi prihliadalo okrem spôsobu nadobúdania majetku aj na vzdelanie, úradné postavenie a pod.
- 4 PLANK, K.: c. d., s. 52.

- 5 RÁTH, A.: Práva medzi mužom a ženou. Praha 1906, s. 16.
- 6 T. SATURNÍK in: L. NIEDERLE: Slovenské starožitnosti. 2. zv. 2. dielu, Praha 1934.
- 7 Kronika obce Prochot. Písal L. Rosenberg (nachádza sa v dvoch častiach v archíve SNS), s. 206, a 207. Testament je datovaný 2. 4. 1873.
- 8 KOSTKOVÁ, A.: Svadobný obrad v Ruskom Kerestúri v Báčke. *Slavistika*. Bratislava 1970, s. 144.

- 9 Podľa ZÁHRADNÍK, A.: Kniha o príchode Lábianov do Ameriky. Chicago 1941, s. 236.
- 10 REBRO, K.: Úprava dedičského práva poddaných v 1. pol. 19. stor. na Slovensku. Hist. Štúd. 10, 1965, s. 194—217.
- 11 ŽIRNOVA, G. V.: Brak i svadba. Moskva 1980, s. 78.
- 12 RABINOVIČ, M. G.: Očerki etnografii russkogo feodalnogo goroda. Moskva 1978, s. 220.
- 13 PRANDA, A.: Formovanie nového systému hodnotových orientácií na súčasnej slovenskej dedine. Slov. Národop., 26, 1978, s. 236.
- 14 Eva Míznerová, rod. Karoličová, nar. v roku 1910 v Lábe.
- 15 T. Dvoráková, nar. v roku 1876, Láb. Podľa materiálu zaznamenaného M. Kosovou v roku 1953. Materiál je uložený v archíve Dokumentačného fondu NÚ SAV, TA 143.
- 16 Dostať do užívania. Inf. A. Müllerová, rod. Balogová. Sobášená v roku 1936.
- 17 JAKUBÍKOVÁ, K.: Materiál z Oravskej Jasenice. Archív SNS, 728/79.
- 18 WITORT, J.: Zarysy prawa obyčajowego ludu litewskiego. „Lud“ — Lwow, III.—IV./1897—1898, s. 97, 193, 293.
- 19 RUSNÁKOVÁ-APÁTHYOVÁ, Z.: Príspevok ku klasifikácii vidieckej rodiny. Slov. Národop., 20, 1972, s. 454.
- 20 HORVÁTHOVÁ, E. v stati o svadbe in: Horehronie. II., Bratislava 1974, s. 252—266.
- 21 CHORVÁT, K.: Slovenská svadba. Slov. Pohľ. 15, 1895, s. 585.
- 22 Inf. M. Štofegová, rod. Viňanská, nar. v roku 1919.
- 23 Inf. M. Hudáková, rod. Soľárová, nar. v roku 1927.
- 24 Inf. M. Kainová, rod. Žaludná, nar. v roku 1933.
- 25 RADVANOVÁ, S.: Žena a právo. Praha 1971, s. 68.
- 26 PRANDA, A.: c. d., s. 242.
- 27 Pozri poznámku 7, s. 84.
- 28 KOVAČEVIČOVÁ, S.: Ludový odev v Hornom Liptove. Bratislava 1955.
- 29 HORVÁTHOVÁ, E. in: Polomka. Zostavil J. Hozák. Martin 1982.
- 30 Inf. F. Kafková, rod. Míznerová, nar. 1937, Láb č. 339.
- 31 NOSÁLOVÁ, V.: Slovenský ľudový odev. Martin 1983, s. 11.
- 32 Zo života a bojov Uhrovskej doliny. Bratislava 1977, stať V. NOSÁLOVEJ o ľudovom odeve, s. 272.
- 33 Inf. M. Kölbelová, rod. Velesová, sobášená v roku 1958, Myslava.
- 34 Inf. M. Vargovičová, r. Bérová, Myslava, č. 120.
- 35 Inf. V. Bugárová, rod. Vidová, sobášená v roku 1928, Prochoť, č. 150.
- 36 Inf. M. Kelbelová, rod. Bernátová, nar. v roku 1931, sobášená v roku 1953.
- 37 M. KUČEROVÁ v materiáli uloženom v archíve SNS, 663/79, s. 17.
- 38 Inf. M. Kainová, rod. Žaludná, Láb, č. 232.
- 39 Zo života a bojov Uhrovskej doliny, c. d., E. HORVÁTHOVÁ v stati Rodinné zvykoslovie, s. 310.
- 40 Podľa výskumných materiálov, ktoré získala K. Jakubíková. Uložené v archíve SNS, 728/79.
- 41 Inf. M. Vargovičová, rod. Bérová, Myslava, č. 120.
- 42 Pozri pozn. 15.
- 43 Horehronie. II., c. d., s. 266.
- 44 NEMCOVÁ, M.: Svadby na východnom Slovensku II. Krajské osvetové stredisko — Košice 1980, s. 79 a n.
- 45 Inf. E. Míznerová, rod. Karoličová, nar. v roku 1910 v Lábe.
- 46 Podrobnejšie sa touto problematikou na základe porovnania mesta a vidieka zaoberal SALNER, P.: Faktor ekonomickej zainteresovanosti v súčasnej svadbe. Slov. Národop., 24, 1976, s. 481—486.
- 47 GLOS, J.: Rodinné právo. Bratislava 1971, s. 33.
- 48 KOSOVÁ, M.: Nad pojmiami tradícia — premeny — súčasnosť. In: Premeny ľudových tradícií v súčasnosti I., Bratislava 1977, s. 111—121.

Резюме

Исследование функционирования института приданого в социальной жизни деревни возможно при помощи различных подходов. Рассматриваются аспекты социально-экономические, юридические и культурноисторические. С позиции юридических норм можно постичь функционирование социальных отношений в комплексе семейных, а также других социальных отношений в деревне.

Статья опирается на конкретные сведения о функционировании приданого в населенных пунктах Мыслава, Вельке Залужице, (Восточная Словакия), Прохот (Центральная Словакия), Лаб (Западная Словакия). Собранный материал ограничен возрастом информаторов и конкретной спецификой местных традиций при получении женщиной приданого, причем рассмотрен период с 1920 года по современность. Полученные сведения, при наличии возможности, сравнивались с материалами нашедшими свое отражение в литературе, а также с результатами исследований, которые были проведены ранее.

В статье рассматриваются условия предоставления приданого, а также обычаи с этим связанные. Непосредственно внимание сосредоточено на рассмотрении конкретных предметов приданого, их изменений со временем, которые обусловлены как общим развитием цивилизации, так и важной вехой — обобществлением производительных сил и средств производства. Этот процесс прошел

в исследованных населенных пунктах в течении нескольких лет, что в связи со спецификой локального развития традиций нашло свое отражение в социальных отношениях и соответственно в их „опредмечивании“ также и в традиции предоставления женщине приданого. Наиболее зрительно это проявилось на переломе, который настал после обобществления земли.

Институциональным выражением новых отношений было опубликование закона от 7 декабря 1949 г. №265 Сб. о семейном праве, в котором в области семейного права были разработаны основные принципы выраженные в Конституции от 9 мая 1948 года. Отношения по отношению к собственности между мужем и женой в семье были поставлены на базе равноправного положения мужа и жены в обществе. Социалистическая юридическая система не включила институт приданого. В современности можно утверждать вариантности форм и социальных связей (расширение предоставляемых средств на облегчение начала семейной жизни со стороны родственников и особенно коллег и друзей супружеской четы) вклада в супружество. Все это свидетельствует о дальнейшей жизненности приданого, которое несмотря на качественное изменение представляет собою, по мнению автора, выражение инвариантности его функции, а именно — облегчение начала семейной жизни.

MITGIFT UND AUSSTEUER BEI DER SLOWAKISCHEN LANDBEVÖLKERUNG

Zusammenfassung

Das Fungieren der Institution der Mitgift und Aussteuer im sozialen Leben des Dorfes kann man auf mehrerlei Weise studieren. Es wird so die ökonomisch-soziale, die rechtliche und die kunstgeschichtliche Seite dieser Einrichtung untersucht. Von den genannten Forschungsmethoden bietet die Betrachtung vom Aspekt der Rechtsnormen die Möglichkeit, das Fungieren der sozialen Beziehungen im Komplex der Fa-

milie sowie der breiteren sozialen Beziehungen im Dorf zu erforschen.

Die materielle Basis des vorliegenden Beitrags sind Erkenntnisse über das Fungieren der Mitgift und Brautausstattung in den Gemeinden Myslava, Veľké Zalužice (Ostslowakei), Prochot (Mittelslowakei) und Láb (Westslowakei.) Begrenzt wird das Material durch die altersmäßige Zugehörigkeit der Informatoren unter Berücksich-

tigung der Besonderheiten in der Entwicklung der Tradition, die Braut bei ihrer Verheiratung mit einer Mitgift auszustatten. Diesbezüglich wird die Institution im Zeitraum von 1920 bis zur Gegenwart untersucht. Die gewonnenen Erkenntnisse werden möglichst mit älteren, in der Literatur aufgezeichneten Angaben sowie mit Ergebnissen aus früheren Forschungen konfrontiert.

Im Beitrag werden die Bedingungen untersucht, unter denen der Braut eine Mitgift gewährt wird, am Rande auch die Bräuche, die sich an diese Einrichtung knüpfen. Die Feststellungen sind darauf gerichtet, konkrete Gegenstände der Mitgift und Aussteuer zu präsentieren, sowie die Veränderungen dieser Gegenstände im Laufe der Zeit, die durch die gesamte Entwicklung der Zivilisation bedingt sind, sowie durch einen wichtigen Wendepunkt in der ökonomischen Entwicklung der slowakischen Dorfbevölkerung, durch die Vergesellschaftlichung der Produktionskräfte und Produktionsmittel. Dieser Prozeß spielte sich in den untersuchten Gemeinden im Laufe mehrerer Jahre ab. Dies spiegelte sich unter Anknüpfung an die spezifische lokale Entwicklung der Tradition auch in den sozialen Beziehungen ab und darauffolgend auch in der „Versachlichung“ der Tradition, in der Gepflogenheit, die Braut mit einer Mitgift auszustatten. Am markantesten äußert sich dies im Umbruch, der nach der Vergesellschaftlichung des Bodenbesitzes eintrat.

Ein institutioneller Ausdruck der neuen Beziehungen war der Erlaß des Gesetzes Nr. 265 vom 7. Dezember 1949 über das Familienrecht, in dem die grundsätzlichen sozialistischen Beziehungen im Bereich des Familienrechtes festgelegt wurden, wie sie in der Verfassung vom 9. Mai 1948 verankert sind. Die besitzmäßigen Beziehungen zwischen den Ehegatten und in der Familie wurden auf der Basis der gleichberechtigten Stellung des Mannes und der Frau in der Gesellschaft konstituiert. Im sozialistischen Rechtssystem ist die Institution der Mitgift nicht enthalten.

Wie im materiellen Teil des Beitrags angedeutet wird, kann man in der Gegenwart in den Formen und sozialen Bindungen des Einbringens materieller Güter zum Ehestand von seiten der Braut Veränderungen feststellen. Die Veränderungen äußern sich in der Erweiterung des Personenkreises, der Mittel zur wirtschaftlichen Unterstützung bei der Gründung des neuen Haushaltes der Eheleute beisteuert. Diese Erweiterung bezieht sich auf die weitere Verwandtschaft, besonders aber auf die Kollegen und Freunde der Eheleute. Dies zeugt von einer weiteren Lebensfähigkeit dieser Institution, was trotz der qualitativen Veränderungen nach Ansicht der Autorin ein Ausdruck der Invariantheit ihrer Funktion ist, die darin besteht, die Anfänge des neuen Haushaltes in wirtschaftlicher Hinsicht zu erleichtern.

Slovenský národopis

Časopis Národopisného ústavu Slovenskej
akadémie vied

Ročník 33, 1985, číslo 2—3

Vychádza štyri razy do roka
Vydáva VEDA, vydavateľstvo Slovenskej
akadémie vied

Hlavná redaktorka
Čl. kor. SAV BOŽENA FILOVÁ

Výkonná redaktorka
PhDr. ZORA VANOVIČOVÁ

Typografia: *Eva Kovačevičová*

Redakčná rada: PhDr. Ján Botík, CSc.,
PhDr. Soňa Burlasová, CSc., doc. PhDr.
Václav Frolec, CSc., PhDr. Viera Gašparí-
ková, CSc., doc. PhDr. Ľmília Horváthová,
CSc., PhDr. Soňa Kovačevičová, CSc.,
PhDr. Igor Krištek, CSc., PhDr. Milan Leš-
čák, CSc., doc. PhDr. Ján Michálek, CSc.,
PhDr. Ján Mjartan, DrSc., doc. PhDr. Šte-
fan Mruškovič, CSc., PhDr. Viera Nosá-
lová, CSc., prof. Antonín Robek, DrSc.,
PhDr. Viera Urbancová, CSc.

Redakcia: 813 64 Bratislava, Klemensova 19
Vytláčili Tlačiarne Slovenského národné-
ho povstania, n. p., Martin

Registr. zn. F 7091

Jednotlivé číslo Kčs 20,—; celoročné pred-
platné Kčs 80,—

Rozširuje, objednávky a predplatné prijí-
ma PNS — ÚED, Bratislava, ale aj každá
pošta a doručovateľ. Objednávky do za-
hraničia vybavuje PNS — Ústredná expe-
dičia a dovoz tlačne, Gottwaldovo nám. 6,
884 19 Bratislava.

© VEDA, vydavateľstvo Slovenskej aka-
adémie vied, 1985

СЛОВАЦКАЯ ЭТНОГРАФИЯ

Журнал Института этнографии Словацкой Ака-
демии Наук

Год издания 33, 1985, № 2—3

Издается четыре раза в год

«ВЕДА», издательство Словацкой Академии
Наук

Редакторы Д-р Божена Филова и Д-р Зора
Вановичова

Адрес редакции: 813 64 Братислава, Клемен-
сова 19

SLOVAKISCHE VOLKSKUNDE

Zeitschrift des Ethnographischen Institutes
der Slowakischen Akademie der Wissen-
schaften

Jahrgang 33, 1985, Nr. 2—3. Erscheint vier-
mal im Jahre

Herausgegeben vom VEDA, Verlag der
Slowakischen Akademie der Wissen-
schaften

Redakteure PhDr. Božena Filová und
PhDr. Zora Vanovičová

Redaktion: 813 64 Bratislava, Klemenso-
va 19

SLOVAK ETHNOGRAPHY

Journal of the Ethnographic Institute of
the Slovak Academy of Sciences

Volume 33, 1985, No. 2—3

Published quarterly by VEDA, the Pub-
lishing House of the Slovak Academy of
Sciences

Managing Editors PhDr. Božena Filová
and PhDr. Zora Vanovičová

Editor: 813 64 Bratislava, Klemensova 19

L'ETHNOGRAPHIE SLOVAQUE

Revue de l'Institut d'Ethnographie de
l'Académie slovaque des sciences

Année 33, 1985, No. 2—3

Parait quatre fois par an, Editions de VE-
DA, maison d'édition de l'Académie slova-
que des sciences

Rédacteurs: PhDr. Božena Filová et
PhDr. Zora Vanovičová

Rédaction: 813 64 Bratislava, Klemensova
19

Distributed in the socialist countries by
SLOVART Ltd., Leningradská 11, Brati-
slava, Czechoslovakia, Distributed in West
Germany and West Berlin by KUBON
UND SAGNER, D-8000 München 34, Post-
fach 68, Bundesrepublik Deutschland. For
all other countries, distribution rights are
held by JOHN BENJAMINS, B. V., Peri-
odical Trade, Amsteldijk 44, 1007 HA Am-
sterdam HOLLAND

49616

